

Eiropas Savienības kopējās drošības un aizsardzības politikas ietekme Latvijā

Valērijs Bodnieks

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Politikas zinātnes katedra, Latvija
valerijs.bodnieks@inbox.lv*

Kopsavilkums

Izzinot eiropeizācijas tendences Eiropas Savienībā (turpmāk – ES), tiek pētītas dažādas jomas. Eiropēizācijas jēdzienam ir vairāki skaidrojumi, un šis process tiek raksturots atbilstīgi tā dažādām – no augšas uz leju (*top-down*), no lejas uz augšu (*bottom-up*), divvirzienu (*two way*) un horizontālajai (*horizontal*) – pieejām.

Viena no visnozīmīgākajām jomām, kas saistīta ar izaicinājumiem, ir drošība un aizsardzība, kas īpaši aktuāla kļuva pēc Krievijas agresijas Ukrainā, tādēļ svarīga ir ne tikai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas (turpmāk – NATO) valstu sadarbība, nodrošinot ES aizsardzības spējas pret potenciālo apdraudējumu, bet arī papildus tiek diskutēts par ES kopējo drošības un aizsardzības politiku (turpmāk – KDAP). KDAP veidošanās notika ilgā laika posmā, un ES dalībvalstīm tā ir nozīmīga, veidojot ciešāku sadarbību drošības un aizsardzības jautājumos.

Rakstā ir aplūkota KDAP ietekme uz Latvijas aizsardzības politiku, kas tiek īstenota, izmantojot eiropeizācijas pieeju no augšas uz leju, atspoguļota diskusija par eiropeizācijas izpratnēm un pieejām, kā arī sniegts neliels ieskats eiropeizācijas būtībā. KDAP vēsturiskā attīstība aplūkota, koncentrējoties uz laiku pēc 2009. gada, un izziņāta KDAP ietekme uz Latvijas aizsardzības politiku kopš Latvijas iestāšanās ES un NATO.

Kopumā Latvijas iesaistīšanās KDAP izpaužas, piedaloties ES militārajās operācijās un kaujas grupās, kā arī strukturētā un pastāvīgā valstu sadarbībā aizsardzības jomā (*Permanent structured cooperation*, turpmāk – PESCO). Atbilstīgi eiropeizācijas pieejai no augšas uz leju Latvijas aizsardzības politikā tā ir izraisījusi nelielas izmaiņas (Latvijas iesaiste KDAP notika bez plašām un būtiskām izmaiņām Latvijas aizsardzības politikā).

Atslēgvārdi: drošība, aizsardzība, eiropeizācija, starptautiskās attiecības, Eiropas Savienība, kopējā drošības un aizsardzības politika.

Ievads

Valsts pastāvēšanas priekšnoteikums ir tās neatkarības, teritoriālās integritātes un iedzīvotāju aizsargāšana no potenciāla ārējā apdraudējuma. Pasaule mainās, un pastāvīgi tā ir un būs pārveidošanās procesā. Valsts aizsardzības spēkiem jābūt gataviem pārmaiņām un pretdarbībai, it īpaši tādēļ, ka vēsture jau pierādījusi – allaž būs kāds, kurš mēģinās uzurpēt varu pār citu. Pēc Krievijas agresijas Ukrainā pasaule ir mainījusies, augusi interese par drošības un aizsardzības jautājumiem, jo tepat – ES pierobežā – notiek militāra sadursme un tiek zaudētas cilvēku dzīvības, cīnoties par savu valsti.

Daudzi labi atceras, kā Latvijā ne tik sen tika atjaunota valsts neatkarība, un, dzīvojot blakus agresora valstij, iedzīvotāji nevar justies droši. Tādēļ nepieciešama plašāka diskusija par drošību un aizsardzību ne tikai saistībā ar NATO, bet arī ar KDAP. Pēc savas būtības KDAP ir ES kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) daļa, kas ietver ES aizsardzības un krīžu pārvaldības spēju, struktūras un mehānismu jautājumus. Tieši Ukrainas krīzes dēļ tika aktualizēta KDAP stiprināšana un intensifikācija ne tikai ES lielajās valstīs, bet arī Latvijā.

Darba mērķis, materiāls un metodes

Šā darba mērķis ir izziņāt KDAP ietekmi uz Latvijas aizsardzības politiku. Pētījumā tika lietota dokumentu analīzes metode.

Darbā aplūkota eiropeizācija, akcentējot šā procesa pieeju no augšas uz leju, kā arī KDAP vēsturiskā attīstība un ietekme uz Latvijas aizsardzības politiku. Diskusija tiek virzīta, lai radītu priekšstatu gan par eiropeizāciju kopumā, gan par eiropeizācijas pieeju no augšas uz leju. Izklāstot KDAP vēsturisko attīstību, ir iztirzāti būtiskākie aspekti, kas ietverti ES dokumentos par šo jautājumu. Iztirzājot KDAP ietekmi uz Latvijas aizsardzības politiku, diskusija veltīta būtiskākajiem virzieniem, kuros Latvija ir iesaistījusies KDAP.

Eiropeizācijas teorētiskie aspekti

Būtisks ir jautājums, kas ir eiropeizācija (angliski – *Europeanization* jeb *Europeanisation*, vāciski – *Europäisierung*, franciski – *européanisation*, krieviski – *европеизация*), tādēļ nepieciešams sniegt šī termina skaidrojumu un pievērsties eiropeizācijas pieeju (tās ir šādas: no augšas uz leju, no lejas uz augšu, divvirzienu un horizontālā) izklāstam. Rakstā ir aplūkota eiropeizācijas pieeja no augšas uz leju.

Par termina “eiropeizācija” plašo lietojumu, kādēļ iespējams sniegt tikai ieskatu eiropeizācijas teorētiskajos aspektos, liecina T. Flokhartas (*T. Flockhart*) secinātais, ka terminam “eiropeizācija” nav vienas precīzas definīcijas, jo eiropeizācijai ir plašs būtisko pazīmju formulējumu klāsts un dažādie termina definējumi bieži vien atsevišķām pētniecisko darbu daļām ir specifiski, bez skaidra un noteikta virziena, kā eiropeizācijas koncepts būtu jāsaprot vai cik sen, aptverot noteiktu laika periodu, termins “eiropeizācija” būtu jāpiemēro [16, 789].

Atbilstīgi klasiskajai izpratnei eiropeizācija tiek skaidrota kā pārveidošana par tādu, kas raksturīgs Eiropai un eiropiešiem, vai arī tā tiek definēta kā rietumnieciskošana, kas izpaužas pasaules nākotnes veidošanā atbilstīgi Rietumu ideoloģijai un principiem par Eiropu un Rietumu pasauli, kas dominē pār citām pasaules uztverēm, jo civilizācijas pirmsākumi – tās klasiskajā izpratnē – meklējami Eiropā. Definējot eiropeizāciju kā rietumnieciskošanu, tai patiesi nav robežu ne laikā, ne telpā, un eiropeizācijas aspektā var pētīt gan politisko procesu norises, gan politiskās partijas, gan nevalstiskās organizācijas, gan arī atsevišķas centralizētās funkcijas līdz pārnacionālajam līmenim un arī nacionālajā līmenī. Eiropeizācijas plašums un dažādība izpaužas E. Gelnera (*E. Gellner*) un A. D. Smita (*A. D. Smith*) konstatētajā, ka eiropeizācijas koncepts literatūrā tiek definēts kā fenomēns bez pirmsākumiem. To akcentē arī K. Vačs (*K. Wach*) [52, 13].

Terminam “eiropeizācija” tiek sniegti dažādi skaidrojumi. To apliecina T. Flokhartas darbos uzsvērtais par pētnieka J. P. Olsena (*J. P. Olsen*) neizpratni jautājumā, kas ir domāts ar eiropeizāciju un vai eiropeizācijas koncepts vispār ir lietderīgs [16, 787]. Šāds viedoklis tiek pausts šī pētnieka eiropeizācijas formulējumu apkopojumos, eiropeizāciju tajos skaidrojot kā ārējo robežu izmaiņas un institūciju attīstīšanu Eiropas līmenī, kā valstu nacionālo pārvaldes sistēmu tiešu ietekmēšanu, politisko organizāciju eksportējošu formu un politiskās apvienošanas projektu [35, 923–924].

J. P. Olsena eiropeizācijas skaidrojumus S. Bulmērs (*S. Bulmer*) ir vienkāršojis divās atšķirīgās pieejās, skaidrojot tās kā politikas, institucionālās kārtības, noteikumu, pārlicību un normu pārņemšanas procesu no Eiropas līmeņa pārvaldības uz citu jurisdikciju vai Eiropas kapacitātes veidošanu pretējā virzienā [4, 46]. S. Bulmēra eiropeizācijas izpratnes formulējumi divās pieejās izpaužas arī N. T. T. Hanga (*N. T. T. Hang*) skaidrojumā, ka eiropeizācija ir kļūšana par vairāk eiropisku [18, 137].

Pētot eiropeizāciju, K. Vačš secinājis, ka vienu no populārākajiem eiropeizācijas formulējumiem piedāvā R. Ladričs (*R. Ladrech*), skaidrojot eiropeizāciju kā pakāpenisku virzienu pārorientācijas procesu un politiskās ietekmes veidu, lai Eiropas Komisijas politikas un ekonomikas dinamika kļūtu par nacionālās politikas un politikas veidošanas loģikas organizatorisko daļu, bet pētniece T. A. Bērcela (*T. A. Börzel*) eiropeizāciju interpretē kā procesu, kurā nacionālās politikas virzieni kļūst par Eiropas politikas veidošanas jomu.

Savukārt S. Bulmērs un M. Bērčs (*M. Burch*) uzskata eiropeizāciju par kompleksu un sarežģītu procesu, kurā ES ietekmē politisko, sociālo un ekonomisko dimensiju, mijiedarbojoties ar nacionālā līmeņa diskursa loģiku, nacionālo identitāti, nacionālajām politiskajām struktūrām un nacionālajiem politiķiem [52, 13]. Pētnieks K. M. Radaeli (*C. M. Radaelli*) eiropeizāciju skaidro kā konstrukcijas procesu, izplatīšanas, formālo un neformālo noteikumu, procedūru un politikas paradigmu, stilu un veidu, kā panākt institucionalizāciju un dalīšanos ar pārlicību un normām, kuras sākotnēji ir definētas un konsolidētas ES politikas procesā, bet vēlāk tiek iekļautas nacionālā diskursa loģikā, identitātē, politikas struktūrās un publiskajā pārvaldē [6, 21].

Kopumā eiropeizācija tiek dažādi formulēta, un šeit ir sniegts vien neliels ieskats jautājumā, kas ir eiropeizācija. Šā procesa būtība izpaužas eiropeizācijas pieejās (no lejas uz augšu, no augšas uz leju, divvirzienu un horizontālajā) un to skaidrojumos. Katra pieeja ir specifiska, tādēļ nepieciešams nedaudz aplūkot katru no tām, akcentējot pieeju no augšas uz leju, jo tā tiek piemērota, analizējot KDAP ietekmi Latvijā.

Eiropeizācijas pieeju no lejas uz augšu K. Vačš, balstoties uz K. E. Houvela (*K. E. Howell*) atziņām, raksturojis kā interešu grupas un attiecību tīklus, kuri ir instrumenti, ar kuru palīdzību no lejas uz augšu ES līmenī veidojas individuālas grupas, kas ietekmē attīstību un politikas struktūras [52, 14].

T. A. Bērcela un D. Panke (*D. Panke*) uzskata, ka eiropeizācija no lejas uz augšu ir perspektīva, ar kuru tiek izziņāts un analizēts, kā dalībvalstis un citi nacionālie aktori ietekmē ES darbības jomas, ES politiku un ES strukturālo iekārtu [2, 111]. Savukārt K. Krepaza (*K. Crepaz*), analizējot eiropeizāciju, ir konstatējis, ka D. Makkūlijs (*D. Mccauley*) eiropeizāciju no lejas uz augšu izprot kā institūciju, politikas un politikas veidošanas pārorientāciju no valstu, t. i., no nacionālā, līmeņa uz pārnacionālo līmeni [8, 26].

T. A. Bērcela un D. Panke eiropeizāciju no augšas uz leju skaidro kā procesu, veidu, kā valstis piemēro ES politikas, stratēģijas un institūcijas. Tas nozīmē, ka eiropeizāciju no augšas uz leju viņas uzlūko kā valstu nacionālās politikas izmaiņu izpausmi, ES politikai ietekmējot valstu iekšējo struktūru (piemēram, politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā un institucionālajā aspektā) [2, 111]. Lai izprastu eiropeizāciju no augšas uz leju, īpaša uzmanība jāpievērš ES dalībvalstu pielāgošanās procesam, tām pakļaujoties ES spiedienam, jo bez adaptācijas eiropeizācija nevar notikt. To, balstoties uz I. Bača (*I. Bache*) un A. Džordana (*A. Jordan*) atziņām, norāda N. T. T. Hangs, atzīmējot, ka laba savietojamība / saderība (*goodness of fit*) starp ES un dalībvalstu nacionālo līmeni ir noteicošais un svarīgākais faktors, no kura atkarīgs pielāgošanās spiediena lielums, kas tiek izdarīts eiropeizācijas procesā [18, 139].

Atbilstoši T. A. Bērcelas un D. Pankes izteiktajām domām izmaiņas valstu nacionālajā līmenī var tikt iniciētas (ne visos gadījumos) un virzītas no ES līmeņa, izraisot nacionālās politikas, institūciju un politisko procesu pielāgošanu, ja pastāv slikta saderība / savietojamība (*misfit*) starp Eiropas un nacionālajām idejām un institūcijām [2, 111].

Šeit minētais raisa jautājumu, kādas izmaiņas var radīt eiropeizācija no augšas uz leju?

Ņemot vērā T. A. Bērcelas un T. Rises (*T. Risse*) pausto, ES dalībvalstu eiropeizācija no augšas uz leju nacionālajā līmenī var izraisīt šādas izmaiņu pakāpes:

- absorbcijas (zema nacionālā līmeņa izmaiņu pakāpe) – dalībvalstis ir spējīgas iekļaut Eiropas politikas vai idejas un attiecīgi pielāgot savas institūcijas bez īpašām un būtiskām esošo procesu, politikas un institūciju pārveidošanas;
- pielāgošanas (pieticīga nacionālā līmeņa izmaiņu pakāpe) – dalībvalstis pielāgojas Eiropas spiedienam un ietekmei, adaptējot esošos procesus, politikas un institūcijas bez to fundamentālo

pazīmju kopuma, kā arī kolektīvās izpratnes mainīšanas, un viens veids, kā to veikt, ir jaunās politikas un institūciju "aizlāpīšana", pielāgojot esošās politikas, procesus un institūcijas bez būtiskām izmaiņām jaunajā virzienā;

- transformācijas (spēcīga nacionālā līmeņa izmaiņu pakāpe) – dalībvalstis aizstāj esošās politikas, procesus un institūcijas ar iepriekš nebijušām un būtiski citādām vai maina esošo institūciju fundamentālās pazīmes [3, 10].

No iepriekš norādītā par eiropeizāciju no augšas uz leju var secināt, ka šim eiropeizācijas veidam svarīgākā iezīme ir ietekmes un spiediena no augšas nepieciešamība, kā pamatā ir vajadzība pielāgot valstu nacionālo sistēmu ES sistēmai kopumā, taču ietekmes rezultātā var tikt iniciēti dažādi blakusefekti, kas var nebūt vienveidīgi, turklāt valstis var dažādi reaģēt uz spiedienu no augšas.

Apvienojot eiropeizācijas pieeju no augšas uz leju un no lejas uz augšu, tiek izveidots holistisks koncepts. Jāpiebilst, ka R. Dž. Veils (*R. J. Vale*) ir vērsis uzmanību, ka tik ilgi, kamēr valstis ir ieinteresētas, eiropeizācija nav vienkārši iniciēts vienvirziena process no augšas, bet ir tāds, kuru dalībvalstis ietekmē no lejas, kas arī noved pie divu virzienu eiropeizācijas pieejas [47]. Runājot par divvirzienu eiropeizāciju, T. A. Bērceļa un D. Panke vērsis uzmanību, ka šādā veidā tiek analizēts, kā dalībvalstis ietekmē ES, kāda ir ES atbildes reakcija un vai pastāv turpmākā ietekme uz ES [2, 112].

Ne mazāk svarīga ir eiropeizācijas horizontālā pieeja, kuru pētījis A. Lenšovs (*A. Lenschow*), apkopojot dažādus eiropeizācijas virzienus [26, 57]. Eiropeizācijas horizontālo pieeju apskata arī N. Aleku (*N. Alecu*) Eiropas ārpolitikas un drošības kontekstā, pētot ideju, varas, politikas un vērtību apmaiņu starp ES dalībvalstīm, bez uzspiestas ietekmes no ES līmeņa [15, 13]. Eiropeizācijas horizontālā pieeja ir valsts-valsts attiecību izpausmes veids, valstīm savstarpēji mijiedarbojoties bez ES ietekmes mehānismiem. Šādā veidā valstis risina dažādus jautājumus savstarpējas sadarbības līmenī, savukārt lēmumu pieņemšanā saglabā suverenitāti, kas izpaužas drošības un aizsardzības jomā. Jāpiebilst, ka K. M. Radaeli, runājot par eiropeizācijas horizontālo pieeju, akcentē, ka apmaiņa starp valstīm izpaužas ideju, varas un politikas jomā ES nodrošinātā konteksta ietvaros [38, 5].

Šajā darbā galvenokārt tiek analizēta eiropeizācijas pieeja no augšas uz leju, kas drošības un aizsardzības jomā nozīmē ES aizsardzības politikas noteikšanu ES līmenī un iekļaušanu ES dalībvalstu aizsardzības politikā nacionālajā līmenī, tādējādi ietekmējot valstu politiku. Eiropeizācija no augšas uz leju nepieciešama gadījumā, ja pastāv nesavietojamība / nesaderība nacionālās valsts līmenī. Tikai tā var notikt izmaiņas nacionālajā līmenī. Savukārt no savietojamības / saderības lieluma starp ES līmeni īsteno to politiku un dalībvalstu nacionālo līmeni ir atkarīgs pielāgošanās spiediens, kas tiek iniciēts eiropeizācijas procesā no ES līmeņa uz valstu līmeni. Eiropeizācija no augšas uz leju valstu nacionālajā līmenī var izraisīt absorbciju, pielāgošanu un transformāciju.

Lai izpētītu KDAP ietekmi un eiropeizācijas izraisītās izmaiņas Latvijas aizsardzības politikā, nepieciešams aplūkot KDAP vēsturisko attīstību no Rietumeiropas Savienības izveidošanas līdz mūsdienām, pievēršot uzmanību svarīgākajiem dokumentiem.

Eiropas Savienības kopējās drošības un aizsardzības politikas attīstība

Pēc Otrā pasaules kara primārais jautājums bija miera nodrošināšana, drošība Eiropā un līdzīgas situācijas nepieļaušana. Veidojot ES drošības arhitektūru, kāda tā ir mūsdienās, viens no aizsardzības elementiem bija KDAP, kuras vēsturiskā attīstība atspoguļota dažādos dokumentos. Viens no sākotnējiem dokumentiem bija 1948. gada Briseles līgums. Ar šo līgumu tika noteikta Eiropas valstu sadarbība ekonomikas, sociālajos, kultūras un kolektīvās aizsardzības jautājumos militāra uzbrukuma gadījumā. Ar Briseles līguma papildinājumiem (*Modified Brussels Treaty*) 1954. gadā tas tika grozīts, liekot pamatu Rietumeiropas Savienībai, kas bija jauns aizsardzības veidojums. Par Briseles līgumu A. Dž. K. Beilss (*A. J. K. Bailes*) un G. Meservijs-Vitings (*G. Messervy-Whiting*) raksta, ka tajā izpaužas kolektīvās aizsardzības realitāte Eiropā, kuras iepriekš nebija, un tas liek pamatus 1949. gada Ziemeļatlantijas līgumam par Eiropas valstu, ASV un Kanādas savstarpējo sadarbību [1, 10].

Rietumeiropas Savienība bija Eiropas valstu ciešākas sadarbības aizsardzības jomā sākotnējais veidojums, bet vēl pirms Rietumeiropas Savienības izveidošanas aktuāls bija 1950. gadā Francijas premjerministra R. Plevēna (*R. Plevén*) izteiktais priekšlikums par Eiropas Aizsardzības kopienas nepieciešamību un izveidošanu. Eiropas Aizsardzības kopiena netika izveidota, jo ideju neatbalstīja Francijas Nacionālā asambleja. Var šķist, ka Eiropas aizsardzības eiropeizācija nebija iespējama, jo Eiropas valstu aizsardzība bija pilnībā NATO jautājums, taču notika izmaiņas un pakāpeniski tika likti sākotnējie pamati KĀDP un KDAP.

KĀDP izveidošanas ideja izriet no Eiropas valstu attiecībām 20. gs. 60. gadu nogalē, kad Hāgas samita laikā valstu vadītāji un valdību pārstāvji vienojās par nepieciešamību apvienoties ārpolitikas jautājumos [14].

Pēc 1969. gada Hāgas samita ideja par Eiropas politisko sadarbību tika ietverta E. Daviņjona ziņojumā 1970. gadā. Tika atbalstīta Eiropas politiskā vienotība. Tas bija būtisks pavērsiens Eiropas turpmākajā attīstībā. Pētot Eiropas aizsardzības eiropeizāciju, A. Kotijs (*A. Cottey*) saskaņā ar P. Gordonu (*P. Gordon*) vērs uzmanību, ka Eiropas valstu politiskās sadarbības skepses pamatā ir dalībvalstu elastības trūkums, jo to daudzpusīgās un dažādās ārpolitikas perspektīvas un vadlīnijas rada šķēršļus nozīmīgai un vienotai, kā arī mērķtiecīgai ārējai un drošības politikai [7, 80].

E. Daviņjona ziņojums bija tikai pirmais solis Eiropas politiskajā sadarbībā, nākamais bija 1992. gada Māstrihtas līgums, kas lika pamatus ES kā Eiropas Kopienas pēcteči. Māstrihtas līgumā tika iekļauta KĀDP, un, kā raksta A. Kačorovska-Irelānda (*A. Kaczorowska-Ireland*), pēc E. Daviņjona ziņojuma tieši Māstrihtas līgums kļuva par priekšnoteikumu formalizētai sadarbībai ar KĀDP [22, 13].

Māstrihtas līguma sadaļā par KĀDP ar īpašiem nosacījumiem ir ietverti jautājumi, kas ir otrais ES politikas pilārs (pirmais pilārs – ekonomiskā un monetārā politika, trešais pilārs – sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā). Interesants ir Māstrihtas līgumā iekļautais nosacījums, ka ES dalībvalstu sadarbība var veicināt kopīgas aizsardzības sistēmas izveidi, turklāt ES kompetencē ietilpst pamatnostādņu, stratēģisko interešu, veicamo uzdevumu un ES nostājas noteikšana [45]. Aplūkojot Māstrihtas līguma nozīmi, jāpiekrīt A. Kotija viedoklim, ka atbilstīgi KĀDP ierosinātāju nodomam ES pakāpeniski kļūst par vienotāku spēku un spēj uzņemties nozīmīgāku lomu ārējās un drošības politikas jautājumos ne tikai Eiropā, bet arī pasaulē [7, 80]. Vienlaikus ar Māstrihtas līgumu tika pieņemta Māstrihtas deklarācija, kurā noteikts sākotnējās sadarbības pamats starp ES un Rietumeiropas Savienību [46]. Gan Māstrihtas līgumā, gan Māstrihtas deklarācijā ir noteikta ES un Rietumeiropas Savienības sadarbība, ko 2000. gada ziņojumā norāda arī Rietumeiropas Savienības ģenerālsekretārs H. Solana (*J. Solana*) [41, 20].

1992. gads ir nozīmīgs ne tikai tāpēc, ka tika pieņemti minētie dokumenti, bet arī Rietumeiropas Savienības Petersbergas deklarācija, kurā ir noteikta Rietumeiropas Savienības iesaiste humanitāro krīžu risināšanā un dalība miera uzturēšanas operācijās [53].

Māstrihtas līgums tika grozīts 1997. gadā ar Amsterdamas līgumu, kurā ietverts nodoms integrēt Rietumeiropas Savienību ES ietvarā, kā arī ES noteikti Petersbergas uzdevumi (humanitārie, glābšanas uzdevumi, kaujas vienību uzdevumi miera nodrošināšanai, miera uzturēšanas uzdevumi) un ES augstā pārstāvja pilnvaras ārpolitikas un aizsardzības jautājumos [44]. ES ir ekonomiska rakstura savienība, tomēr tajā pakāpeniski tika veidota arī ES aizsardzības politika. Par ES kā aizsardzības aktoru formulējumu sniedzis A. Kotijs, balstoties uz I. Maneru (*I. Manner*) atziņām, ka ES tapšanai par drošības un aizsardzības aktoru jāņem vērā ES īpašais, atšķirīgais un unikālais statuss, jo ES ir kas vairāk nekā tikai tradicionāla starptautiska organizācija ar necentralizētu dalībvalstu spēku. Tā ir vara, kura izpaužas ES normās, sadarbībā un maigās varas piemērošanā ārpolitikā [7, 80]. Eiropas drošības aizsardzības politika (EDAP) straujāk attīstījās no 1998. līdz 2008. gadam, par ko J. H. Matlari (*J. H. Matlary*) norādījusi, ka tas noticis ar ievērojamu ātrumu un pietiekami ambiciozi [27, 1].

1998. gadā tika pieņemta Senmalo deklarācija, kurā Eiropas lielvaras – Lielbritānija un Francija – panāca jaunu vienošanos, ka ES jākļūst par neatkarīgu lēmumu pieņēmēju, balstoties uz militāro spēku, lai risinātu starptautiska rakstura krīzes, kurās netiek iesaistīta NATO [17]. Par Senmalo deklarāciju Dž. Hovards (*J. Howorth*) norādījis, ka ES ir nepieciešams atrasties attiecīgajā pozīcijā, lai tā starptautiskajā arēnā būtu pilntiesīga dalībiece, kā arī ES ir nepieciešama kapacitāte, lai veiktu autonomas

darbības – jābūt militāro spēku atbalstam, kurus varētu izmantot nepieciešamības gadījumā, kā arī gata-vībai to darīt, lai reaģētu uz starptautiskām krīzes situācijām [20, 33]. Ņemot vērā K. Milzovas (*K. Milzov*) konstatēto, var secināt, ka drošības un aizsardzības politikas turpmākā veidošana ES pēc Senmalo samita notika, pamatojoties uz ES interesēm, kas iekļautas Māstrihtas līgumā norādītajā par KĀDP [28, 139].

Pēc Senmalo deklarācijas 1999. gadā Ķelnes un Helsinku Eiropadomes sanāksmēs tika pieņemti ne mazāk svarīgi lēmumi. Ķelnes Eiropadomes deklarācijā tika noteikts virziens uz ES lomas palielināšanu starptautiski, izteikts atbalsts Senmalo deklarācijai un uzsvēta nepieciešamība stiprināt tehnoloģiju un industriālo aizsardzības bāzi, kā arī noteikts, ka, iekļaujot Rietumeiropas Savienību ES struktūrā, Rietumeiropas Savienība būtu izpildījusi savu uzdevumu [5].

Balstoties uz Helsinku Eiropadomes sanāksmes secinājumiem, tika pausts nodoms izveidot mehānismus nemilitāru krīžu risināšanai, stiprināt valstu sadarbības mehānismus un dalību ES starptautiskajās operācijās, veicināt ES drošības un aizsardzības jautājumu pārskatāmību sadarbībā ar NATO un izveidot nemilitāro krīžu vadības mehānismus [19].

Nozīmīgas ir arī 2002. gadā noslēgtās “Berlīnes plus” vienošanās, jo tika izveidots pamats NATO un ES sadarbībai klasificētas informācijas apmaiņai, piekļuves nodrošināšanai NATO plānošanas iespējām ES vadītajās operācijās, NATO iespējamai un aktīvai pieejamībai ES civilmilitārām operācijām, nosacījumiem NATO Eiropas pavēlniecības izmantošanai ES operācijās, ES un NATO konsultāciju kārtībai, lai ES vadītajās operācijās izmantotu NATO aktīvus un iespējas [40]. ES pirmā misija *EUFOR Concordia*, kā raksta Dž. Hovards, bija pirmais “Berlīne plus” vienošanos rezultātā panākto procedūru izmēģinājums [20, 232].

2003. gadā EDAP attīstībā bija jauns notikums, jo tika pieņemta pirmā Eiropas drošības stratēģija “Droša Eiropa labākā pasaulē”. Stratēģijā uzsvērts, ka ES ir pasaules mēroga dalībniece, kurai būtu nepieciešams uzņemt lielāku atbildību pasaules drošības garantēšanai [9], turklāt, arī pēc Dž. Hovarda teiktā, Eiropas drošības stratēģiskie mērķi ir balstīti uz diviem pilāriem: drošības veidošanu Eiropas reģionā un dzīvotspējīgas starptautiskās kārtības izveidi [20, 202]. Stratēģijā kā svarīgākie apdraudējuma veidi minēti šādi: terorisms, masu iznīcināšanas ieroču izplatīšana, reģionālie konflikti un valsts nespēja funkcionēt. Šajā dokumentā minēti arī vairāki principi, kādai ir jābūt ES – aktīvākai, spējīgākai un saskaņotākai [9].

Par EDAP Dž. K. Piriss (*J. C. Piris*) norāda, ka tā ietver ne tikai militāros spēkus, bet arī dažādus cita veida aktorus un to sadarbību (piemēram, tiesnešus, diplomātus, policistus), jo terorisms, krīzes situācijas u. tml. apdraudējumi nevar tikt atrisināti, izmantojot tikai militārus spēkus, turklāt ES ir pietiekamas iespējas piekļūt visiem resursiem un arī NATO atbalsts aizsardzības jautājumos, tādēļ praksē ES svarīgākie mērķi ir atrisināt krīzes trešajās valstīs, novērst konfliktus un uzlabot situāciju pēc krīzes [37, 268]. ES dalība starptautisko krīžu neregulējumā ir ES atpazīstamības simbols drošības un aizsardzības jomā. To apliecina Eiropas Komisijas prezidenta Ž. K. Junkera (*J. C. Juncker*) paustais ziņojumā par stāvokli ES 2016. gadā (*State of the Union, 2016*), ka līdz 2016. gada nogalei ES iesaistījās 30 militāra un civila rakstura misijās no Āfrikas līdz Afganistānai [21, 19].

Svarīgs ES spēju vienotības virziens ir arī ES kaujas grupas. ES militārajā komitejā ES kaujas grupu koncepcija tika apstiprināta 2004. gada aprīlī. ES kaujas grupas ir augstas pakāpes reaģēšanas militāras vienības, kurās ir 1500 militārpersonu, tām jābūt noturīgām un spējīgām veikt uzdevumus bez papildu apgādes 30 dienas [40]. ES kaujas grupas – atbilstīgi 2010. gada pamatmērķos noteiktajam – tiek izvērstas 10 dienu laikā, pamatojoties uz ES Padomes lēmumu, turklāt gatavība veikt uzdevumus bija jāsasniedz līdz 2007. gadam [12].

Jaunu, iepriekš nebijušu statusu EDAP ieguva, Lisabonas līgumam stājoties spēkā 2009. gadā. Tā tika aizstāta ar KDAP, saglabājot to kā KĀDP integrētu daļu. Ar Lisabonas līgumu tika grozīts gan Māstrihtas līgums, gan Eiropas Kopienas dibināšanas līgums jeb Līgums par ES darbību (*Treaty on the Functioning of the European Union*). Kā jaunums Lisabonas līgumā tika iekļauta kolektīvās aizsardzības klauzula (42.7. punkts) un solidaritātes klauzula (222. punkts), kā arī tika papildināti Petersbergas uzdevumi. Kolektīvās aizsardzības klauzulā ietverts nosacījums ES dalībvalstīm sniegt palīdzību jebkādā veidā gadījumos, ja notikusi bruņota agresija pret ES dalībvalsti tās teritorijā, savukārt solidaritātes klauzulā noteikts, ka ES ievēro solidaritātes principu, sniedzot savstarpējo palīdzību teroristu uzbrukumam, dabas vai cilvēku izraisītu katastrofu gadījumos, ļaujot ES mobilizēt ne tikai civilos, bet arī militāros dalībvalstu

resursus [43]. Pēc Petersbergas uzdevumu papildināšanas tajos iekļauti jautājumi par kopējas atbrūšanas operācijām, humanitāriem un glābšanas uzdevumiem, militāro padomu un atbalsta sniegšanas uzdevumiem, konfliktu novēršanu un miera uzturēšanu, kaujas vienībām krīžu novēršanā, tostarp miera nodrošināšanu un situācijas stabilizēšanu pēc konflikta [43].

Lisabonas līgumā iestrādātās normas neattiecas tikai uz drošības un aizsardzības principiem vai ES spēju paplašināšanu ārpus ES robežām, bet tās skar arī institucionālo ietvaru un ES augstā pārstāvja ārlietās un drošības jautājumos funkciju paplašināšanu. Lisabonas līgumā ietverts arī vienprātības princips (*unanimity principle*), pieņemot lēmumus drošības un aizsardzības jomā, un ieviesta PESCO, kurā var iesaistīties dalībvalstis ar augstākiem militāro spēju kritērijiem un nepieciešamību pastāvīgi sadarboties [43]. Dž. K. Piriss PESCO formulē kā “Šengenas aizsardzību” vai “Eirozonas aizsardzību”, jo valstis ar augstākām militārām spējām un vēlmi sadarboties ar citām valstīm misijās var veidot pastāvīgu sadarbības struktūru Eiropas Savienībā [37, 276]. Būtiski, ka 2017. gada 13. novembrī 23 ES dalībvalstis parakstīja kopēju paziņojumu par PESCO.

KDAP aktualizējās pēc Krievijas aneksijas Ukrainā. 2016. gadā tika pieņemta jauna ES globālā stratēģija, kurā kā viena no prioritātēm tika noteikta aizsardzība un drošība ar nepieciešamību stiprināt Eiropas aizsardzības rūpniecību, kā arī akcentēta virzība uz pilnu aizsardzības spēju spektru un ieguldījumu drošībā un aizsardzībā, kas ļautu efektīvi reaģēt uz dažādu veidu ārējām krīzēm, nostiprinātu reaģēšanas spējas un veicinātu Eiropas drošību [24]. Kā priekšnoteikums ES drošībai un aizsardzībai stratēģijā minēti Savienības fondi, kas ļautu stiprināt aizsardzības rūpniecību, pētniecību, tehnoloģijas un sadarbību, kā arī izmantot Eiropas Aizsardzības aģentūras iespējas [24]. Turklāt jāpiemin arī Eiropas Aizsardzības rīcības plāns, kurš vērsts uz ES aizsardzības spēju vajadzībām un Eiropas aizsardzības atbalstu, kas izpaužas tajā ietvertajos trīs pīlāros:

- izveidot Eiropas Aizsardzības fondu;
- veicināt ieguldījumus aizsardzības piegādēs;
- stiprināt aizsardzības nozares vienotu tirgu.

Eiropas Aizsardzības fonda izveidošana atkarīga no diviem finansēšanas atzariem:

- pētniecības atzara – saistīta ar sadarbību pētniecības projektu finansēšanai aizsardzības jomā, balstoties uz ES daudzu gadu finanšu shēmu pēc 2020. gada;
- spēju atzara – paredzēta Eiropas aizsardzības spēju atbalstīšanai, pamatojoties uz ES un ES dalībvalstu iemaksām, tādējādi nodrošinot finansējumu gan kopīgiem iepirkumiem, gan svarīgāko projektu īstenošanai, kurus akceptējušas dalībvalstis, turklāt tas tiktu veidots no diviem līmeņiem: “jumta struktūras” un “konkrētiem projektiem” [23].

Otrais pīlārs paredz stimulēt aizsardzības rūpniecību ar finansējumu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem un ieguldījumiem aizsardzības nozares piegādes tīklā, savukārt trešais pīlārs vērsts uz tirgus integrēšanu un atvērtu konkurenci, piegāžu drošuma uzlabošanu, kā arī mazo un vidējo uzņēmumu iespējām piekļūt tirgus uzlabošanai [23].

Būtiska ir arī Eiropas Parlamenta 2016. gada rezolūcija par Eiropas aizsardzības savienību, jo tajā noteikts, ka Eiropas Parlaments atbalsta dalībvalstu sadarbību aizsardzībā dažādu apdraudējumu (terorisma, hibrīdo draudu, enerģētiskās nestabilitātes) gadījumā, tādēļ ES valstīm jāapvienojas Eiropas aizsardzības savienībā [13].

KDAP kopš tās pirmsākumiem ir notikušas dažādas izmaiņas, turklāt papildus minētajām dažādos periodos ir izskanējušas gan idejas par Eiropas aizsardzības savienību, gan kopīgas armijas izveidošanu, tomēr ES ir galvenokārt ekonomiska rakstura lielvara ar uzsvāru uz krīžu risināšanu ārpus ES robežām.

Aktuāls ir jautājums par to, kāda ir KDAP ietekme Latvijā un kuros virzienos notikusi Latvijas aizsardzības politikas eiropeizācija, iekļaujot KDAP Latvijas aizsardzības politikā.

Latvijas aizsardzības politikas eiropeizācija

Vēl pirms Latvijas iestāšanās ES un NATO atbilstoši 2000. gada Latvijas integrācijas ES stratēģijā noteiktajam Latvijai un ES bija kopīgi KĀDP mērķi, jo tie tika balstīti uz vienādiem principiem un vērtībām, kas ietver EDAP ar piedalīšanos aktivitātēs miera un stabilitātes nodrošināšanai [25].

No Zviedrijas Aizsardzības ministrijas ziņojuma par Baltijas valstu drošību var secināt, ka 2004. gadā nevienai Baltijas valstij, tātad arī Latvijai, nebija iebildumu iesaistīties EDAP, jo vienlaikus tās gatavojās iestāties ES, turklāt EDAP kā KĀDP sastāvdaļai nebija vērā ņemamas militārās kapacitātes un bāzes aizsardzības garantiju sniegšanai [42, 40]. Latvijas aizsardzības politika tika balstīta uz NATO, un KDAP tika atvēlēta papildu loma, kas izrietēja gan no aizsardzības politikas stratēģiskajiem dokumentiem, gan arī praktiskās iesaistes ES militārajās operācijās un ES kaujas grupās.

No 2002. gada Nacionālās drošības koncepcijas (tā tika pieņemta vēl pirms Latvijas iestāšanās ES un NATO) skaidri secināms, ka NATO ir Latvijas drošības un aizsardzības pamats, bet tajā pašā laikā no dokumenta izriet, ka Latvija ir uzņēmusies atbildību ne tikai par ES drošības jautājumiem, bet arī par EDAP veidošanu un iesaistīšanos starptautisku krīžu risināšanā, kā arī Latvijas Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem (NBS) ir uzlikta atbildība par Latvijas dalību starptautiskajās miera nodrošināšanas operācijās, kas ietver ES misijas [29]. Arī pēc iestāšanās ES un NATO visos Latvijas aizsardzības politikas stratēģiskajos dokumentos skaidri definēts, ka NATO ir Latvijas drošības un aizsardzības pamats, turklāt būtiska loma atvēlēta arī KDAP.

2005. gada Nacionālās drošības koncepcijā izteikts atbalsts ES kā militāram aktoram, kam pamatā ir ES dalība militāro operāciju vadībā, miera uzturēšanā un drošības stiprināšanā, kā arī likts uzsvars uz Latvijas dalību ES militārajās misijās [30]. Arī 2008. gada Nacionālās drošības koncepcijā tiek minēta Latvijas līdzdalība un sadarbība ES īstenoto starptautisko miera uzturēšanas operāciju ietvaros un EDAP veidošanā ar mērķi veicināt ES spēju attīstību, piedaloties starptautisko draudu novēršanā un krīžu risināšanā [31]. 2011. gada Nacionālās drošības koncepcijā ietverts Latvijas atbalsts NATO un ES papildinošam principam starptautiskajā vidē esošo konfliktu, draudu un krīžu risināšanai, kā arī izteikta nepieciešamība palielināt ES militārās spējas, lai labvēlīgi ietekmētu ES lomu drošības jautājumos [32].

Arī 2015. gada Nacionālās drošības koncepcijā uzsvērta ES papildinošā loma, NATO un ES prioritāte robežu drošības, enerģētiskās drošības un informācijas telpas un kibernetiskās drošības jautājumā [33]. Līdzīga tendence vērojama, arī vēsturiski analizējot Valsts aizsardzības koncepciju.

2003. gada Valsts aizsardzības koncepcijā, kas pieņemta pirms Latvijas iestāšanās ES un NATO, uzsvērta ES papildinošā loma Latvijas drošībā, nedublējot funkcijas ar NATO [48]. Savukārt 2008. gada Valsts aizsardzības koncepcijā noteikts, ka jāpanāk NBS spēju savietojamība ar ES kaujas grupām, lai nepārklātos NATO un ES funkcijas. Tajā akcentēts ES nozīmīgums un loma starptautisko krīžu un situāciju pēc konfliktiem risināšanā, kā arī NATO starptautisko operāciju prioritāte pret ES uzsāktajām operācijām – tas pamatots ar finansējumu [49]. 2012. gadā tika apstiprināta Valsts aizsardzības koncepcija, kurā, salīdzinot ar citos gados pieņemtajām koncepcijām, ietverts visplašākais regulējums par KDAP. Šajā koncepcijā tiek vērsta uzmanība uz ES savstarpējās palīdzības klauzulu (Lisabonas līguma 42.7. punkts), nosakot, ka tai ir politiskās solidaritātes nozīme, gan ar atrunu, ka minētajai normai Lisabonas līgumā nav paredzēts tās īstenošanas mehānisms [50]. Taču pēc Krievijas agresijas Ukrainā pieņemtajā 2016. gada Valsts aizsardzības koncepcijā minimāli ir likts uzsvars uz KDAP, vēršot uzmanību uz ES kaujas grupām, kā arī uz ES spēku nemilitārajiem instrumentiem [51].

No analizētajiem Latvijas aizsardzības politikas stratēģiskajiem dokumentiem secināms, ka Latvijas aizsardzības politikā ir izteikta “atlantisma” tendence. Pamatojoties uz Latvijas vēsturisko pieredzi, tiek uzsvērta KDAP un Latvijas dalība ES militārajās misijās un ES kaujas grupās.

Pirmajā ES militārajā misijā 2003. gadā, kas bija NATO misijas *Allied Harmony* turpinājums un kuru iniciēja Maķedonijas valdība, piedalījās četri Latvijas karavīri [34, 20]. Pēc šīs misijas Latvija tika pārstāvēta šādās ES militārajās misijās: *EUFOR Althea*, *EU NAVFOR Atalanta*, *EUTM Mali*, *EUFOR RCA* un *EU NAVFOR MedSophia* Vidusjūrā.

Militārajā operācijā *EUFOR Althea* piedalījās 23 karavīri no Latvijas, un tā notika no 2004. gada decembra līdz 2009. gadam, lai atbalstītu Bosnijas un Hercegovinas militāro attīstību un apmācību, kā arī īstenotu šādus uzdevumus: stabilizētu situāciju, cīnītos ar terorismu, attīrītu teritoriju no mīnām, maziņānātu nemieru un spriedzi [34, 28].

ES starptautiskā pretpirātisma operācija *EU NAVFOR Atalanta* tiek īstenota kopš 2008. gada, kad palielinājās pirātisma draudi pie Somālijas. Tās mērķis ir nodrošināt kuģu konvoju un apsardzi, kā arī padarīt drošākus kuģošanas ceļus reģionā. Latviju tajā pārstāvēja 24 NBS jūrniece, pildot pienākumus operacionālajā štābā Lielbritānijā un uz štāba kuģa pie Somālijas [34, 42].

ES apmācību misijā *EUTM Mali* kopš 2013. gada Latviju pārstāvējuši 42 karavīri, veicot kaujas atbalsta vienību apmācību. Operācijas mērķis ir nevis misijas karavīriem piedalīties kaujas operācijās, bet gan apmācīt Mali karavīrus un reorganizēt to bruņotos spēkus [34, 46].

Latvija 2014. gadā iesaistījās misijā Centrālāfrikas Republikā *EUFOR RCA*. Mērķis bija mazināt krīzi, nodrošināt iedzīvotāju aizsardzību un humanitāro palīdzību. Latviju pārstāvēja 39 karavīri, kas apsargāja Bangui (*Bangui*) lidostu, transportēja humanitārās kravas un nodrošināja patrulēšanu [34, 54].

ES apmācību misija *EUTM Mali* notiek kopš 2013. gada, savukārt ES Jūras spēku militārā operācija *EU NAVFOR Med Sophia* Vidusjūrā – kopš 2015. gada. *EU NAVFOR Med Sophia* mērķis ir cīnīties ar nelegālo migrāciju un kontrabandu. Latviju misijā pārstāvējuši trīs NBS karavīri, pildot pienākumus galvenajā štābā Romā [34, 62]. Latvija uz starptautiskajām operācijām (tostarp ES) sūta nelielu karavīru skaitu, un nosūtītie ir savas jomas eksperti, kuri dalās ar gūto pieredzi, apmācot citus karavīrus. Kopumā iesaiste ES starptautiskajās operācijās ir pieredzes jautājums un kopīgas sadarbības veidošanas pamats nākotnē.

Drīz pēc Latvijas iestāšanās ES un ES kaujas grupu koncepcijas apstiprināšanas tika atbalstīta Latvijas iesaiste ES kaujas grupu izveidē. Atbalsts no Latvijas iesaistei ES kaujas grupu izveidē tika izteikts 2004. gada novembrī, t. i., neilgi pēc Latvijas iestāšanās ES un ES kaujas grupu koncepcijas apstiprināšanas [10]. ES kaujas grupu jautājumā 2005. gadā Latvija parakstīja nodomu vēstuli par sadarbību šajos jautājumos ar Vāciju, Poliju, Lietuvu un Slovākiju [11], bet 2006. gadā šis valstis parakstīja saprašanās memorandu par ES kaujas grupas noteikumiem (*EU BG 2010*) [36], ar ko tika likts pamats Latvijas iesaistei ES kaujas grupā ar 2010. gadu atbilstīgi Virszdevumu mērķim 2010, nosakot iesaistīto valstu sadarbības principus, kontroles, apmācību, apgādes un nodrošinājuma jautājumus.

No 2010. gada Latvija piedalījās ES kaujas grupā *EUBG 2010/1* (galvenā valsts – Polija), *EUBG 2013/2* (galvenā valsts – Lielbritānija), *EUBG 2015* (galvenā valsts – Zviedrija) un *EUBG 2016* (galvenā valsts – Lielbritānija). Kopskaitā piedalījās 428 karavīri un zemessargi [10].

Pašlaik ES kaujas grupas ir karavīru apmācības un profesionālo iemaņu uzturēšanas veids, jo ES kaujas grupu darbība praksē reālās kaujas situācijās nav pārbaudīta. Bez plašākas iesaistes kaujas apstākļos ES kaujas grupas apliecina kopīgu sadarbības spēju veidošanu un savietojamību. Piemēram, ES kaujas grupas var tikt iesaistītas ES misijās, lai izmēģinātu turpmāko rīcību, pārbaudītu to reaģēšanu, apgādi un konstatētu plānošanas un lēmumu pieņemšanas problēmjasautājumus. Minētā mērķis ir veidot “tiltu”, lai konflikta vietā varētu ierasties papildspēki un līdz papildspēku ierašanās laikam tiktu apturēta turpmāka konflikta attīstība.

Saistībā ar KDAP ir veiktas izmaiņas ne tikai Latvijas aizsardzības politikas plānošanas stratēģiskajos dokumentos, bet arī normatīvajos aktos (piemēram, 1995. gadā pieņemts Latvijas Nacionālo bruņoto spēku piedalīšanās starptautiskajās operācijās likums un 2001. gadā – Nacionālās drošības likums). Svarīgākie virzieni un aktuāls jautājums ar nākotnes izaicinājumu KDAP Latvijai ir dalība ES militārajās operācijās un ES kaujas grupās, kā arī Latvijas iesaiste PESCO. 2017. gada 13. novembrī tika parakstīts kopīgs paziņojums par PESCO, un viena no valstīm, kas to parakstīja, bija Latvija.

Latvijai svarīgi ir noteikt un diskutēt par projektiem, kuri ir aktuāli, lai plašāk iesaistītos (kopā ar citām valstīm) apmācību, spēju attīstīšanas un operatīvās gatavības jautājumos aizsardzības jomā [39]. Potenciāls virziens Latvijai ir tieši apmācības un izglītība, kas ļautu sagatavot augstas klases speciālistus un eksportēt zināšanas uz citām ES valstīm. To ļauj attīstīt Latvijas infrastruktūra un militāro mācību iestāžu kvalitāte. Šāda sadarbība, tostarp arī rūpniecības stiprināšanā, jāizvērs Baltijas reģionā, veicinot visa reģiona un ES drošību.

Latvijas stabilitāte ir izpaudusies, iesaistoties KDAP un piedaloties ES militārajās operācijās un ES kaujas grupās, savukārt tās nākotnes virziens jāsaista ar dalību PESCO. Iekļaujot KDAP Latvijas aizsardzības politikā, tiek papildināta ne vien Valsts aizsardzības koncepcija un Nacionālās drošības koncepcija, bet arī grozīti normatīvie akti. Piemēram, Latvijas dalība gan ES misijās, gan ES kaujas grupās tiek leģitimizēta ar 1995. gada Latvijas Nacionālo bruņoto spēku piedalīšanās starptautiskajās operācijās likumu un 2001. gada Nacionālās drošības likumu. KDAP Latvijas aizsardzības politikā ir papildinoša loma, un Latvijas dalība KDAP neietekmē Latvijas izvēli aizsardzības jautājumos balstīties uz NATO.

Politiski iesaistoties KDAP, Latvija ir ne tikai drošības garantiju saņēmēja, bet arī sniedzēja, turklāt iesaiste KDAP nozīmē arī piedalīšanos lēmumu pieņemšanas procesā, kas ir ieguvums, jo palielina ietekmi un atpazīstamību, kā arī dod ekonomiskos un finansiālos ieguvumus. Jau pirms Latvijas iestāšanās ES no Latvijas puses tika izteikts atbalsts KĀDP, tātad arī KDAP, ko apliecina Latvijas dalība ES pirmajā misijā *EUFOR Concordia*.

Eiropēizācija no augšas uz leju Latvijas aizsardzības politikā ir izraisījusi absorbciju, jo iesaistīšanās KDAP un tās iekļaušana Latvijas aizsardzības politikā ir notikusi bez nozīmīgām un plašām pārmaiņām. Latvijas aizsardzības politika tiek balstīta uz dalību NATO, savukārt dalība KDAP ir sekundāra un papildina Latvijas aizsardzības politiku. Eiropēizācijas ietekme Latvijas aizsardzības politikā ir notikusi, Latvijai piedaloties ES misijās, iesaistoties ES kaujas grupās, iekļaujot KDAP Latvijas aizsardzības politikas plānošanas dokumentos un izdarot grozījumus normatīvajos aktos.

Secinājumi

Izpētot KDAP ietekmi Latvijā, tika izmantota eiropēizācijas pieeja no augšas uz leju, kura izpaužas valstu politikas izmaiņās, pielāgojot valstu politiku, lai tā atbilstu ES noteiktajam. Eiropēizācija no augšas uz leju var izraisīt absorbciju (zemu izmaiņu pakāpi), pielāgošanu (pieticīgu izmaiņu pakāpi) vai transformāciju (augstu izmaiņu pakāpi). Aizsardzības jomā eiropēizācijai no augšas uz leju ir vājš spiediens uz Latvijas aizsardzības politiku, un Latvijas aizsardzības politikas balsts ir dalība NATO. Latvijas aizsardzības politikā eiropēizācijas izraisītajām pārmaiņām ir zema izmaiņu pakāpe, jo Latvijas iesaistīšanās KDAP notiek bez plašiem un būtiskiem grozījumiem aizsardzības politikā. Eiropēizācijas ietekmi apliecina gan KDAP iekļaušana Latvijas aizsardzības politikas plānošanas dokumentos, gan normatīvo aktu grozījumi saistībā ar KDAP, gan praktiska dalība ES misijās un iesaiste ES kaujas grupās, gan Latvijas dalība Eiropas Aizsardzības aģentūrā.

Latvija iesaistās ES kaujas grupās un piedalās ES operācijās atbilstoši iespējām. Politiski piedaloties KDAP, Latvija ne tikai saņem drošības garantijas, bet arī tās sniedz. Latvijas iesaiste KDAP nozīmē arī dalību lēmumu pieņemšanas procesā, ekonomiskos un finansiālos ieguvumus, kā arī plašāku atpazīstamību. Dalība ES militārajās operācijās un ES kaujas grupās Latvijas karavīriem ļauj uzkrāt pieredzi un uzturēt profesionālās prasmes.

Latvijas nākotne ir saistīta ar dalību PESCO, kas pavērs sadarbības iespējas reģionālā līmenī. PESCO ir jāvelta plašāki pētījumi ar dziļāku analīzi.

Latvijas aizsardzības politikā ir svarīgi nedublēt NATO funkcijas ES ietvaros, tādēļ dalība KDAP un iesaiste tajā notiek piesardzīgi. Lai plašāk pievērstos KDAP, sākotnēji jānotiek izmaiņām domāšanā, kas Latvijas aizsardzības politikā veicinās gan ekonomiskos, gan politiskos ieguvumi.

Pateicība

Pateicība Rīgas Stradiņa universitātes docentam Dr. sc. pol. Mārim Andžānam par ieguldījumu, atbalstu un pacietību šī pētījuma veikšanas laikā.

European Union Common Security and Defence Policy Impact in Latvia

Abstract

Interaction between the European Union and EU Member States can be studied in different areas by applying Europeanisation with different approaches: top-down, bottom-up, two-way and horizontal. One of the most important and challenging areas is security and defence. After Russian aggression in Ukraine, the issue of defence has become more topical; therefore, important questions and analysis on defence should not be related only toward the North Atlantic Treaty Organisation, but also toward to the Common Security and Defence Policy. The aim of this article is to research the impact of the Common Security and Defence Policy in Latvia. The article analyses understandings and approaches to Europeanisation: bottom-up, top-down, circular and horizontal, the historical development of the Common Security and Defence Policy, the impact of CSDP on Latvia's defence policy. Top-down Europeanisation has been applied in the research.

Latvia's involvement in the Common Security and Defence Policy can be seen in EU military missions, EU Battle Groups and PESCO. In the article, it has been concluded that in the field of defence, Europeanisation has a weak influence, and it has caused low-level changes in Latvia's defence policy. Latvia's defence policy has appropriate compatibility with the Common Security and Defence Policy without major changes.

Keywords: security, defence, Europeanisation, international relations, European Union, Common Security and Defence Policy.

Avoti un literatūra

1. Bailes, A. J. K. and Messervy-Whiting, G. 2011. *Death of an Institution: The End of Western European Union, a Future for European Defence?* Brussels: Royal Institute for International Relations.
2. Börzel, T. A. and Panke, D. 2016. Europeanization. No: *European Union Politics*. 5th ed. M. Cini and N. P. S. Borragan, eds. Oxford: Oxford University Press.
3. Börzel, T. A. and Risse, T. 2000. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration Online Papers (EIoP)*. 4(15), 1–20. Iegūts no: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf> [sk. 23.12.2016.].
4. Bulmer, S. 2007. Theorizing Europeanization. In: *Europeanization: New Research Agenda*. P. Graziano and M. P. Vink, eds. Hampshire: Palgrave Macmillan.
5. Cologne European Council (04 June 1999): Presidency Report on Strengthening of the common European policy on security and defence. 1999. *European Parliament*. Iegūts no: http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm#an3 [sk. 26.01.2017.].
6. Coppieters, B., Emerson, M., Huyseune M., Kovziridze, T., Noutcheva, G., Tocci, N. and Vahl, M. 2004. *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery*. Gent: Academia Press.
7. Cottey, A. 2007. *Security in the New Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
8. Crepaz, K. 2016. *The Impact of Europeanization on Minority Communities*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
9. Eiropas Drošības stratēģija: Droša Eiropa labākā pasaulē. 2003. *Eiropadome*. Iegūts no: <http://www.consilium.europa.eu/lv/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/> [sk. 30.01.2017.].
10. Eiropas Savienības kaujas grupa (EUBG). 2010. *Latvijas Nacionālie bruņotie spēki*. Iegūts no: http://www.mil.lv/Operacijas/Daliba_NATO_un_ES_spekos/Daliba_ES_spekos/Eiropas_Savienibas_kaujas_grupa_EUBG.aspx [sk. 01.03.2017.].
11. ES militāro spēju attīstība. 2003. *Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija*. Iegūts no: http://www.mod.gov.lv/Eiropas_Savieniba/EirSav_militaro_speju_attistiba.aspx [sk. 22.04.2017.].
12. European Council Headline Goal 2010 (18 June 2004). 2004. *European Parliament*. Iegūts no: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf [sk. 02.26.2017.].
13. European Parliament Resolution of 22 November 2016 on the European Defence Union, 2016/2052(IN). 2016. *European Parliament*. Iegūts no: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0435+0+DOC+XML+V0//EN> [sk. 08.02.2017.].

14. Final communiqué of the Hague Summit (02 December 1969). *CVCE.EU by UNI.LU*. Iegūts no: http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507/publishable_en.pdf [sk. 01.25.2017].
15. Flers, N. A., de. 2005. Theorising the Effects of the CFSP on National Foreign Policy and the Concept of Europeanisation. *A network of research and teaching on European Foreign Policy: CFSP Forum*. 3(5), 13–15. Iegūts no: https://www.academia.edu/191266/Europeanisation_framework_or_fashion [sk. 28.12.2016.].
16. Flockhart, T. 2010. Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space. *Journal of Common Market Studies*. 48(4), 787–810. Iegūts no: https://www.academia.edu/2018449/Europeanization_or_EU_ization_The_Transfer_of_European_Norms_across_Time_and_Space?auto=download [sk. 24.12.2016.].
17. Franco-British St. Malo Declaration (4 December 1998). *EUR-Lex* [European Union law]. Iegūts no: https://www.cvce.eu/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f.html [sk. 26.01.2017.].
18. Hang, N. T. T. 2011. Europeanization: Simply a top-down process? *Marmara Journal of European Studies*. 19(1), 135–151. Iegūts no: <http://dosya.marmara.edu.tr/avrupa/mjes%20arsiv/vol%2019%201%206-hang.pdf> [sk. 28.12.2016.].
19. Helsinki European Council Presidency Conclusions (11 December 1999). *European Parliament*. Iegūts no: http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm [sk. 27.01.2017.].
20. Howorth, J. 2007. *Security and Defence Policy in the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
21. Junker, J. C. 2016. *State of The Union 2016*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Iegūts no: <http://europa.eu/rapid/attachment/SPEECH-16-3043/en/SOTEU%20brochure%20EN.pdf> [sk. 06.02.2017.].
22. Kaczorowska-Ireland, A. 2016. *European Union Law*. 4th ed. Abingdon: Routledge.
23. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai: Eiropas Aizsardzības rīcības plāns. 2016. *Eiropas Komisija*. Iegūts no: [http://www.europarl.europa.eu/meet-docs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/SEDE/DV/2017/01-25/COM_COM\(2016\)0950_LV.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meet-docs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/SEDE/DV/2017/01-25/COM_COM(2016)0950_LV.pdf) [sk. 07.02.2017.].
24. Kopīgs redzējums, kopīga rīcība: stiprāka Eiropa. Globāla Eiropas Savienības ārpolitikas un drošības politikas stratēģija. 2016. *European Union*. Iegūts no: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_lv_version.pdf [sk. 07.02.2017.].
25. Latvijas stratēģija integrācijai Eiropas Savienībā: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2000. *Latvijas Vēstnesis*. 40/41(1951/1952). Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/917> <https://www.vestnesis.lv/ta/id/917> [sk. 13.02.2017.].
26. Lenschow, A. 2006. Europeanisation of public policy? No: *European Union: Power and Policy Making*. 3rd ed. J. Richardson, ed. Abingdon: Routledge.
27. Matlary, J. H. 2009. *European Union Security Dynamics: In the New National Interests*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
28. Milzov, K. 2012. *National Interests and European Integration: Discourse and Politics of Blair, Chirac and Schröder*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
29. Nacionālās drošības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2002. *Latvijas Vēstnesis*. 17(2592). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/227208-par-nacionalas-drosibas-koncepciju> [sk. 14.02.2017.].
30. Nacionālās drošības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2005. *Latvijas Vēstnesis*. 23(3181). Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=217772> [sk. 02.02.2017.].
31. Nacionālās drošības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2008. *Latvijas Vēstnesis*. 165(3949). Iegūts no: http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20koncepcijas/Nac_dros_2008.ashx [sk. 14.02.2017.].
32. Nacionālās drošības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2011. *Latvijas Vēstnesis*. 45(4443). Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=227460> [sk. 16.02.2017.].
33. Nacionālās drošības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2015. *Latvijas Vēstnesis*. 233(5551). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/278107-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [sk. 16.02.2017.].
34. *Nacionālie bruņotie spēki (2016): Starptautiskajām operācijām 20*. Rīga: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras tipogrāfija “Latvijas karte”.
35. Olsen, J. P. 2002. The Many Faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*. 40(5), 921–952. Iegūts no: https://www.researchgate.net/publication/4763990_The_Many_Faces_of_Europeanization [sk. 31.12.2016.].
36. Par Vācijas Federatīvās Republikas Federālās Aizsardzības ministrijas, Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas, Lietuvas Republikas Nacionālās Aizsardzības ministrijas, Polijas Republikas Nacionālās Aizsardzības ministra un Slovākijas Republikas Aizsardzības ministrijas saprašanās memorandu par pamata noteikumiem Eiropas Savienības kaujas grupai (EU BG 2010): Ministru kabineta noteikumi Nr. 919. 2006. *Latvijas Vēstnesis*. 181(3549). Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=147669> [sk. 01.03.2017.].
37. Piris, J. C. 2010. *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

38. Radaelli, C. M. 2004. Europeanisation: Solution or Problem? *European Integration online Papers (EIoP)*. 8(16), 1–26. Iegūts no: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf> [sk. 28.12.2016.].
39. Sadarbība aizsardzības jomā: 23 dalībvalstis paraksta kopīgu paziņojumu par pastāvīgu strukturētu sadarbību (PESCO). 2017. *Eiropas Savienības Padome*. Iegūts no: <http://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/> [sk. 02.12.2017.].
40. Shaping of a Common Security and Defence Policy. 2016. *European Union External Action Service*. Iegūts no: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-of-a-common-security-and-defence-policy-_en [sk. 27.01.2017.].
41. Solana, J. 2000. *Western European Union: WEU Today*. Belgium: WEU Secretariat-General. Iegūts no: http://www.weu.int/WEU_Today2.pdf [sk. 25.01.2017.].
42. *The Security and Defensibility of the Baltic States: A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making*. 2012. B. Ljung, T. Malmlöf, K. Neretnieks and M. Winnerstig, eds. Swedish Ministry of Defence. Iegūts no: <http://www.aff.a.se/balticum.pdf> [sk. 02.15.2017.].
43. The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community (13 December 2007). *EUR-Lex* [Access to European Union law]. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT> [sk. 04.02.2017.].
44. *Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2 October 1997)*. 1997. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Iegūts no: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> [sk. 26.01.2017.].
45. *Treaty on European Union (07 February 1992)*. 1992. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Iegūts no: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf [sk. 25.01.2017.].
46. Treaty on European Union – Declaration on Western European Union. 1992. *EUR-Lex* [Access to European Union law]. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11992M%2FAFI%2FDCL%2F30> [sk. 25.01.2017.].
47. Vale, R. J. 2011. Is ‘Europeanization’ a Useful Concept? *E-International Relations Students*. Iegūts no: <http://www.e-ir.info/2011/01/17/is-%E2%80%98europeanization%E2%80%99-a-useful-concept/> [sk. 03.01.2017.].
48. Valsts aizsardzības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2003. *Latvijas Vēstnesis*. 167(2932). Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=228302> [sk. 14.02.2017.].
49. Valsts aizsardzības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2008. *Latvijas Vēstnesis*. 103(3887). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/177839-par-valsts-aizsardzibas-koncepciju> [sk. 14.02.2017.].
50. Valsts aizsardzības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2012. *Latvijas Vēstnesis*. 81(4684). Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=248069> [sk. 16.02.2017.].
51. Valsts aizsardzības koncepcija: Latvijas politikas plānošanas dokuments. 2016. *Latvijas Vēstnesis*. 117(5689). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282964-par-valsts-aizsardzibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [sk. 18.02.2017.].
52. Wach, K. 2015. Conceptualizing Europeanization: Theoretical Approaches and Research Designs. No: *Europeanization Processes from the Meso-economic Perspective: Industries and Policies*. P. Stanek and K. Wach, eds. Cracow: Cracow University of Economics.
53. Western European Union Council of Ministers (9 June 1992): Petersberg Declaration. *Western European Union*. Iegūts no: <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf> [sk. 25.01.2017.].